

NAĞILLARIMIZIN MÜQAYISƏLİ TƏDQIQI

AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aybəniz Qadaşovanın "Azərbaycan və ingilis nağıllarında qəliblərin tipologiyası" adlı kitabı ("Elm və təhsil", 2023) işıq üzü görüb. Kitabın elmi redaktoru dosent Elçin Abbasov, rəyçiləri dosentlər Afaq Xürrəmqızı və Şakir Albalyevdir.

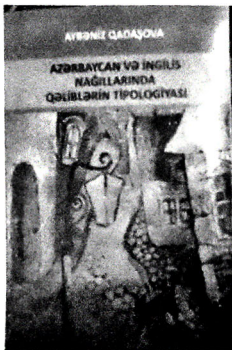
Mələmdür ki, hər bir ədəbi janrın, o cümlədən də folklor janrının özünəməxsus ölçü və prinsipləri vardır. Bu sıradan nağıllar da istisna deyildir. Hər bir folklor nümunəsi onu yaradan xalqın dünyaduyumunun bilavasitə ifadəçisidir. Eyni zamanda bu nümunələri struktur etibarilə bir-birinə bağlayan müştərək, ortaq cəhətlər olur ki, onlar da demək olar ki, əksər hallarda müxtəlif xalqların yaradıcılığında ortaq şəkildə özünü büruzə verir.

Qadaşova Aybəniz Azik qızının "Azərbaycan və ingilis nağıllarında qəliblərin tipologiyası" adlı tədqiqat işi məhz deyilən istiqamətdə ortaya çıxmış və bu sahədə yaranacaq sualları cavablandırmaq məqsədilə aparılmış gərgin elmi tədqiqatın nəticələrini özündə əks etdirir. Doğrudur, Azərbaycan folklorşünaslığında nağıllarımızın qəlib-formullarının araşdırılması ilə bağlı müəyyən tədqiqatlar aparılmışdır. Ancaq milli folklorumuzla bağlı olan bu əsərlərin digər xalqların, o cümlədən ingilis xalqının nağılları ilə müqayisəyə çəkilməsi folklorşünaslığımızda ilk və yeni bir hadisədir. Bu baxımdan da belə bir tədqiqatın aparılmasına xüsusi bir ehtiyac duyulurdu. Nəzərə alsaq ki, müasir qloballaşma zamanında mədəniyyətlərin bir-biri ilə inteqrasiya və qovuşması kimi məsələlər daha çox diqqətə çəkilir, o halda bu problemin nə dərəcədə mühüm aktualıq kəsb etdiyini təsdiqləyərək.

Tədqiqatçı mövzunu üç fəsildə araşdırmışdır. "Azərbaycan və ingilis xalq nağıllarında başlanğıc formullarının tipoloji xüsusiyyətləri" adlı ilk fəsildə müəllif zaman və məkan elementi olaraq daha çox iştirak edən başlanğıc formullarını araşdırmaya çəkir. Azərbaycan və ingilis xalq nağılları üzərində apardığı ciddi və gərgin tədqiqatların nəticəsi olaraq bir sıra sistemli elmi qənaətlərə gəlir və fikirlərini fəslin sonunda 13 bənddə ümumiləşdirməyə nail olur. İddiaçının ingilis dilini mükəmməl bilməsi səbəbindəndir ki, gətirdiyi nümunələri həm ingilis dilində, həm də paralel olaraq Azərbaycan dilində tərcüməsini verir. Məhz bu cür real arqumentdən çıxış edən iddiaçı gəldiyi elmi nəticəni ortaya qoyur ki, bu da qarşıya qoyulan elmi problemin həm nəzəri baxımdan, həm də praktik baxımdan həyata keçirilməsini əsaslandırmış olur.

Aybəniz Azik qızı Qadaşova kitabın növbəti fəslini "Azərbaycan və ingilis xalq nağıllarında təhkiyə formullarının tipoloji xüsusiyyətləri" adı altında tədqiqata cəlb edir. Adından da görüldüyü kimi, bu fəsildə o, daha geniş təhlil prizmasından problemə yanaşmaq imkanı qazanır. Belə ki, burada nağılların həm formal baxımdan, struktur qəlibləri nəzərdən keçirilir,

həm də ki, hər iki xalqın nağıl dilinin təhkiyə özəllikləri diqqət mərkəzinə gətirilir. Təhkiyə məsələsində isə sözsüz ki, nağıl dilinin bədii xüsusiyyətləri də tədqiqatın mərkəzinə daxil olur. Belə demək mümkünsə, bu fəsilə Aybəniz Qadaşova həm nağılların sxemini - strukturunu, həm də bədii özəlliklərini paralel şəkildə müşahidə edib, analizlər aparmağa nail ola bilməmişdir. Belə ki, konkret olaraq əgər fəslin bir yarım bəndi olan "Xarici təhkiyə (medial) formulları"nda o, təhkiyəni formal-struktur baxımdan təhlilə çəkirsə, "Dinləyicilərin diqqətini cəlb etmək üçün onlarda maraq yaradan formullar" adlı növbəti yarım bənddə isə həm nağıl dilini təşkil edən struktur vahidini aşkarlamağa macal tapır, həm də nağıl dilinin şirinliyini təmin edən özünəməxsus cəhətləri - başqa sözlə, nağıl dilinin bədii xüsusiyyətlərini üzə çıxarmağa imkan tapır. Bu minvalla o, 2-ci fəsildəki araşdırmasını 10 yarım bənddə genişliyi ilə təhlilə çəkir və uğurlu qənaətlər əldə etməyə müvəffəq olur. Hər iki xalqın nağıllarında rast gəlinən müştərək və fərqli cəhətləri tapıb üzə çıxarır.

Qadaşova Aybəniz Azik qızı məntiqi olaraq araşdırmasını "Azərbaycan və ingilis nağıllarında sonluq formulların tipologiyası" adlı 3-cü fəsilə yekunlaşdırır. Belə ki, bundan əvvəlki fəsillərdə o, başlanğıc və təhkiyə formullarını təhlilə çəkmişdirsə, burada artıq nağılların final formullarını tədqiqatın mərkəzinə gətirmişdir. Müəllif burada da əvvəlki fəsillərdəki tədqiqatçılıq prinsipinə sadıq qalmış, fəslin final formulların pragmatik - funksional xüsusiyyətləri, forma-məzmun qatları və mifoloji semantik baxımından üç yarım bənddə tədqiq etmişdir.

Yeri gəlmişkən bir məqamı da qeyd edim ki, təkcə A.A.Qadaşovanın tədqiqatında yox, ümumilikdə son dövrlərin elmi nəşrlərində də xarici ölkə müəlliflərinin adları Azərbaycan dilinə tərcümə edilərkən həmin şəxs adları Azərbaycan dilinin fonetik transkripsiyasına uyğunlaşdırılmadan təqdim olunur. Yəni orijinalda olduğu kimi saxlanılır. Halbuki o adlar heç həmin dilin daşıyıcıları tərəfindən də həmin şəkildə - yəni yazıldığı şəkildə səsləndirilmir. Bu kimi hallar isə həm dilimizin səs qanunauyğunluqlarının, həm də orfoqrafiya prinsiplərimizin tamamilə pozulması deməkdir. İstərdim ki, həm də ingilis dili mütəxəssisi olaraq Aybəniz xanım gələcək tədqiqatlarında bu məsələlərə aydınlıq gətirsin.

Ən nəhayət, sonda isə A.A.Qadaşova monoqrafiyanın Son söz bölümündə çıxardığı elmi-nəzəri təhlillərin ümumi və aydın şərhini vermişdir. Yekunda folklorşünaslığımıza Azərbaycan və ingilis nağıllarının müqayisəli araşdırılması zəminində dəyərli bir tədqiqat bəxş edilmişdir. Müəllifə bu istiqamətdə tədqiqat sahəsini genişləndirməkdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram!

Şakir Albalyev
filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru